

Universiteit
Leiden

The Netherlands

De vos boven, de vos onder

Muysken, P.C.

Citation

Muysken, P. C. (2000). *De vos boven, de vos onder*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/5336>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/5336>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De vos boven, de vos onder

Rede uitgesproken door

P.C. Muysken

bij de aanvaarding van het ambt van
gewoon hoogleraar in de taalwetenschap,
in het bijzonder de Ibero-Amerikaanse taalwetenschap,
aan de Universiteit Leiden op vrijdag 18 februari 2000.

Meneer de rector magnificus,
Dames en heren,

De vos boven, de vos onder. In de jaren dat de Peruaan José Maria Arguedas aan het afglijden was naar zijn zelfmoord, schreef hij verder aan zijn boek *El zorro de arribay el zorro de abajo*, de roman waaraan ik mijn titel ontleen.¹ De vos boven, de vos onder. José Maria Arguedas is één van de velen in Latijns Amerika die leefden in de schaduw van de bosrand, zoals Michiel Baud het heeft uitgedrukt. Het verhaal van Arguedas is zeer bijzonder².

Als jongetje van niet-indiaanse afkomst groeide hij op in een indiaanse gemeenschap in de hooglanden van Peru. Hij heeft zijn leven als dichter, romancier en antropoloog gewijd aan het vertolken van wat hij als kind heeft meegemaakt. Hij wilde de indiaanse visie op de gebeurtenissen van zijn eeuw uitdragen. Naast een aantal opmerkelijke gedichten in het Quechua, zoals *Jetman*, *haylli* (Ode aan de Jet) en *Huk Doctorkunaman Qayay* (Oproep aan enkele doctores, onderzoekers)³, heeft hij vooral verhalen en romans in het Spaans geschreven, soms in het Spaans van zijn geboortestreek, soms in dat van de literaire traditie. Vooral door de vertalingen van Marjolein Sabarte Belacortu zijn die romans ook in ons land bekend geworden. Zij vormen weer een andere weergave van het dilemma van de droom van de reden, *el sueño de la razón*, zoals Luz Rodriguez het heeft verwoord⁴.

Quechua en Spaans

De vos boven, de vos onder. In een aantal gebieden in de Andes worden naast elkaar Quechua en Spaans gesproken. ‘Naast elkaar’ is eigenlijk verwarrend: het Spaans is duidelijk de top dog, het Quechua de underdog. Het Spaans is de vos boven, het Quechua de vos onder. In een lang proces van wederzijdse aanpassingen, verschuivingen en consolidaties vullen Quechua en Spaans nu al bijna vijfhonderd jaar hun niches in een complex linguïstisch ecosysteem. Hierbij is Quechua de taal met lage status van het platteland en de indiaanse bevolking, het Spaans de taal met hoge status van de stad en de niet-indiaanse bevolking. Er zijn wel verschillen in de status van het Quechua in verschillende streken, maar het algemene beeld is toch overal hetzelfde. Vanaf de Spaanse verovering van de Andes in de zestiende eeuw hebben de twee talen elkaar wederzijds beïnvloed. Dat deze beïnvloeding niet symmetrisch was vormt de kern van mijn betoog. De verschillen in sociale status leidden tot sterk verschillende processen van wederzijdse beïnvloeding.

Het Quechua is een indianentaal, of beter gezegd: taalfamilie, die wordt gesproken in een uitgestrekt hooggelegen gebied, van Zuid-Colombia tot Noord-Argentinië, en dan met name in Bolivia, Ecuador, en Peru, en verder verspreid hier en daar aan de randen van het westelijke Amazone-bekken. De grote verbreiding van de taalfamilie hangt samen met het feit dat vormen van het Quechua werden gebruikt als de

regerings- en handelstaal van het Inka-rijk. Oorspronkelijk werd het alleen gesproken in de Andes van Centraal Peru, ongeveer ter hoogte van Lima. Nu wordt het door ongeveer tien miljoen mensen gesproken, vooral door *campesinos* - landarbeiders en boeren -, maar ook door migranten in de grote steden. Bijna overal vindt er een geleidelijke verschuiving plaats van Quechua naar Spaans.

Dit brengt mij bij de binnenkant en de buitenkant van taal. Het spreekwoord luidt: De vos verliest wel zijn haren, maar niet zijn streken. Heeft een taal ook haren en streken? Wilhelm von Humboldt heeft het onderscheid geïntroduceerd tussen de *Innere Form* van taal, de meer abstracte grammatikale en semantische organisatie aan de binnenkant, en de *Äussere Form*: de woorden en de klanken aan de buitenkant. Welnu: de invloed van het Spaans op het Quechua vinden we vooral in de *Äussere Form*, de buitenkant; de invloed van het Quechua op het Spaans vooral in de *Innere Form*, de binnenkant⁵.

Ik zal gaan spoorzoeken op de talenkaart van indiaans Amerika, zoals Willem Adelaar het uitdrukte⁶, en de wisselwerking van Spaans en Quechua illustreren met drie voorbeelden, uit de drie centrale Andeslanden: Bolivia, Ecuador, en Peru. Om te beginnen een taalverschijnsel uit Bolivia.

Spaanse meervouden in het Quechua van Bolivia⁷

Om u een klein beetje gevoel voor het Quechua van Bolivia te geven hier een fragment, het begin van een verhaal;

- (1) Kunan *cuenta-sqa.yki.chis, amigu-ito-s...*
Nu vertel-ik.zal.jullie, vriend-je-s...
uj *señora* ka-sqa chay ura *lad-ito-pi, waw-ita-s-ni-ntin*.
een mevrouw zijn-TOEN die beneden kant-je-AAN, kind-je-s-MET
'Nu zal ik jullie een verhaal vertellen vrienden ... er was eens een vrouw daar beneden, met kinderen.'

Dit fragment is ontegenzeggelijk Quechua: er zijn ingewikkelde uitgangen op het werkwoord, er zijn naamvalsuitgangen en ook andere typische Quechua-kenmerken in de zinsbouw. Aan de andere kant zien we allerlei Spaanse woorden: *cuenta-* voor 'vertellen', *amigu-ito* voor 'vriendje', *lad-ito* voor 'kantje'. Verder vinden we ook enkele Spaanse uitgangen, met name de verkleinvorm *-ito* of *-ita* en de meervoudsuitgang *-s*. Het op zich boeiende verhaal over de verkleinvorm houdt u van mij te goed; hier zal ik me op het Spaanse meervoud in het Quechua richten. Voor de goede orde: het is doodnormaal dat talen woorden ontlene aan andere talen, maar nogal bijzonder dat een meervoudsuitgang ontleend wordt. Dit proces gaat dan ook gepaard met een complex van aanpassingen, zoals zal blijken.

De concurrent van de Spaanse meervoudsuitgang *-s* waarop ik me ga richten is de Quechua meervoudsuitgang *-kuna*, ook aanwezig in een groot corpus van opgete-

kende gesproken taal⁸. De uitgang *-kuna* komt echter niet erg vaak voor. Tegelijkertijd zijn er honderden Spaanse meervouden. In Tabel 1 volgt een samenvatting van de aangetroffen patronen bij woorden van Quechua oorsprong in een deel van het grote corpus. Deze zijn heel regelmatig. De uitgang *-s* komt voor na klinkers, en de uitgang *-kuna* na medeklinkers:

atoj-kuna ‘vossen’	
qan-kuna ‘jullie’	10 <i>-kuna</i> na medeklinker
alqo-s ‘honden’	
wawa-s ‘kinderen’	123 <i>-s</i> na klinker

Tabel 1: Meervoudsvormen van de oorspronkelijk Quechua woorden in het corpus

Op het eerste gezicht lijkt de keuze tussen het oorspronkelijke Quechua meervoud en het nieuwe Spaanse meervoud dus beslecht te worden door de klank: *-kuna* komt voor bij woorden die op een medeklinker eindigen, *-s* bij woorden die op een klinker eindigen. In het Quechua eindigen de meeste woorden op een klinker, vandaar de overmacht van de *-s*.

De zaak zit echter ingewikkelder in elkaar. Na klinkers krijgen we zowel bij Quechua als bij Spaanse woorden *-s*; bij Spaanse woorden krijgen we *-es* na medeklinkers, en geen *-kuna* zoals bij van oorsprong Quechua woorden. Dit blijkt uit Tabel 2:

profesor-es ‘docenten’	
tempestad-es ‘stormen’	20 <i>-es</i> na medeklinker
viajero-s ‘reizigers’	
zapato-s ‘schoenen’	175 <i>-s</i> na klinker

Tabel 2: Meervoudsvormen van de oorspronkelijk Spaanse woorden in het corpus

Naast klank speelt dus ook de oorsprong, de etymologie, van het woord een rol. Het belang van de etymologie van woorden heeft Rob Beekes nog kort geleden in zijn afscheidscollege benadrukt.

Naast de complicatie van de etymologische bepaaldheid zijn er echter nog meer redenen om te twifelen aan de inwisselbaarheid van *-kuna* en *-s* in het Boliviaanse Quechua. Zo kunnen ze gecombineerd worden binnen één woord, en wel in beide volgordes. Toepasselijk genoeg voor mijn rede komen deze onder meer voor bij het woord *atoj* ‘vos’:

- (2) atoj-situ-s-kuna ‘vosjes’
Alqo-s-kuna ‘honden’
- (3) atoj-kuna-s ‘vossen’
chay-kuna-s ‘die daar (mv.)’

Bij ‘vos’ volgt Spaanse *-s* de Quechua uitgang *-kuna*; in een ander geval gaat het aan *-kuna* vooraf, wanneer *atoj* met de verkleinvorm *-situ* voorkomt. Het feit dat ze gecombineerd kunnen worden geeft aan dat de twee meervouden nog steeds een verschillende status hebben. Wat de keuze voor één van beide volgordes bepaalt weet ik niet. Wel is duidelijk dat in het oorspronkelijke Quechua het gebruik van dubbel meervoud uitgesloten was.

Met name in hun oorspronkelijke betekenis en distributie verschillen *-s* en *-kuna* sterk van elkaar. Het Spaanse meervoud is gewoonweg verplicht bij meervoudige wezens, objecten en begrippen; het Quechua meervoud komt het meest voor bij bezielde elementen, met name bij mensen, en het voorkomen ervan wordt ook bevorderd door een aanwijzend voornaamwoord.

Van belang voor mijn betoog is de combinatie telwoord + zelfstandig naamwoord. In het traditionele Quechua is het onmogelijk een zelfstandig naamwoord te markeren met de meervoudsuitgang *-kuna* als het wordt voorafgegaan door een telwoord. Dit blijkt uit het contrast tussen (4) en (5):

- (4) chay warmi-kuna ‘die vrouwen’
die vrouw-mv
- (5) tawa warmi ‘vier vrouwen’
vier vrouw

Aan deze regel wordt meestal ook de hand gehouden in het hier onderzochte corpus voor *-kuna*. Met het Spaanse meervoud *-s* wordt deze restrictie echter voortdurend geschonden. Zo zien we vaak vormen als:

- (6) tawa warmi-s ‘vier vrouwen’
vier vrouw-mv

In Tabel 3 treffen we de distributie aan van meervouden gecombineerd met telwoorden aan. Hierbij heb ik zelfstandige naamwoorden opgesplitst in mens, dier, object, en tijdmaat. De eerste kolom (0) vertegenwoordigt het patroon uit het traditionele Quechua, geen meervoudsuitgang; de derde kolom de vorm met *-kuna* (die echter oorspronkelijk uitgesloten was bij telwoorden). De middelste kolom bevat de vormen met *-s* waar het hier om gaat.

mens etymologie Q (43)	8	34	1
mens etymologie Sp (47)	2	45	
dier etymologie Q (14)	5	7	2
dier etymologie Sp (14)	2	12	
object etymologie Q (30)	15	15	
object etymologie Sp (36)	12	24	
(tijds)maat etymologie Q(46)	41	5	
(tijds)maat etymologie Sp (61)	57	4	
ander	8	5	

Tabel 3: Meervoudsuitgangen van zelfstandige naamwoorden voorafgegaan door telwoorden

De distributie van *-s* bij telwoord + zelfstandig naamwoordcombinaties (tel n) in het moderne Boliviaanse Quechua zoals in (5) weerspiegelt het gedrag van *-kuna* bij nomina zonder telwoord in het traditionele Quechua. Het Spaanse meervoud komt het meest bij mensen voor, dan bij dieren, dan bij objecten, en tenslotte bij tijdsmaten. Dit was ook het geval met *-kuna* bij zelfstandige naamwoorden zonder telwoord in het traditionele Quechua: ht meest bij mensen, dan bij dieren, veel minder bij objecten.

Om de Spaanse meervoudsvorm *-s* in het Quechua te introduceren waren dus verschillende aanpassingen nodig: op het gebied van de klanken, van de woordvorming, en van de betekenis. Met betrekking tot de klank ging het onderscheid linker/medeklinker een rol spelen; met betrekking tot de woordvorm werd de beperking op dubbele meervoudsmarkering doorbroken; met betrekking tot de betekenis gingen dezelfde cognitieve parameters een rol spelen die de distributie van *-kuna* bepalen. Er is een wezen een nieuw systeem ontstaan.

Gerundia in het Spaans van Ecuador⁹

Heeft in Bolivia de Quechua vos Spaanse vlekken gekregen, in het Spaans van Ecuador is de Quechua vos binnen in de Spaanse huid gekropen: de zinsorganisatie van het Quechua speelt een rol in het Spaans.

Ik zal dit illustreren met het gerundium, de werkwoordsvorm die in het Spaans eindigt op *-ndo*, enigszins vergelijkbaar met het Nederlandse *-end* (vgl. *lopend*). Het gerundium heeft in het Spaans allerlei gebruiksmogelijkheden¹⁰; één hiervan is voor

mij van belang, namelijk bijwoordelijke bijzinnen. Bij dit soort bijzinnen zijn er theoretisch gezien twee keer twee is vier mogelijkheden: het gerundium gaat vooraf aan het hoofdwerkwoord of niet, en het onderwerp van de bijzin is gelijk aan dat van de hoofdzin of niet. Alle vier komen ze voor, al zijn ze in het standaard Spaans niet allemaal even acceptabel:

- (7) Y vino de los EEUU finjiendo que era una media gringa
En zij kwam terug uit de VS [***] zich voordoend als een halve gringa.
onderwerpen gelijk, gerundium na hoofdwerkwoord

In (7) is het begrepen onderwerp, aangegeven met [***], gelijk aan het onderwerp van de hoofdzin. Dit is in (8) ook het geval, maar (7) en (8) verschillen in de de volgorde van het hoofdwerkwoord en het gerundium:

- (8) Entrando del puente así se va al centro.
[***] Binnenkomend bij de brug ga je zo naar het centrum.
onderwerpen gelijk, gerundium voor hoofdwerkwoord

In (9) zijn er twee begrepen onderwerpen, [_A***] en [_B***], die allebei verschillen van het onderwerp van de hoofdzin.

- (9) Al ansioso come consejando yendo.
De gretige eet hij op [_A***] aanradend [_B***] gaand.
De beer at de gretige man op, die_B was gegaan toen iemand_A hem dat had aan-
geraden.
onderwerpen verschillend, gerundium na hoofdwerkwoord

In (10), tenslotte, verschillen de onderwerpen eveneens, maar hier gaat het gerundium vooraf aan het hoofdwerkwoord.

- (10) En cambio matando ya te ponen preso
Daarentegen [***] dodend meteen zetten ze je gevangen.
Als je echter een moord pleegt stoppen ze je meteen in de gevangenis.
onderwerpen verschillend, gerundium voor hoofdwerkwoord

Voordat ik de verbreding van deze vier gebruiksmogelijkheden van het gerundium met u bespreek nog kort iets over een soortgelijke constructie in het Quechua van Ecuador. In het Quechua vinden we een vergelijkbare vorm van het werkwoord, of beter gezegd twee vormen:

- (11) tamia-kpi mana shamu-sha-chu
regen-end niet ik.zal.komen.niet
'als het regent kom ik niet' (vergelijk 10)

De vorm met *-kpi* wordt gebruikt bij verschillende onderwerpen. Daarnaast is er een werkwoordsvorm met *-sha* die wordt gebruikt met gelijke onderwerpen:

- (12) *puri-sha shamuni*
 lop-end ik.kom
 'ik kom lopend' (vergelijk 8)

In (11) is het onderwerp van regenen (*het*) niet hetzelfde als dat van niet komen (*ik*), terwijl in (12) de twee onderwerpen van lopen en komen gelijk zijn (allebei *ik*). Merk tenslotte op dat in zowel (11) als (12) de gerundium-vorm vooraf gaat aan het hoofdwerkwoord.

Het bestaan van de constructies in (11) en (12), die een centrale rol spelen in het Quechua taalgebruik, is ook van doorslaggevend belang voor het gebruik van de gerundium in het Spaans van het platteland. Tabel 4 geeft de bijdrage weer van een aantal factoren (berekend met een VARBRUL-analyse) aan het gebruik van gerundia in plaats van andere vormen van onderschikking. In het algemeen wordt in het Spaans het gerundium vooral gebruikt als de bijwoordelijke bijzin volgt op de hoofdzin en als de onderwerpen van beide zinnen gelijk zijn (zoals in voorbeeld 7). Die tendensen zien we ook weerspiegeld in mijn corpus: een zin die volgt bevordert het gebruik van het gerundium (.654 versus .346), evenzeer als gelijkheid van het onderwerp van beide zinnen (.718 versus .282).

Kijken we naar de hoeveelheid gerundia, in vergelijking met andere soorten bijzinnen, dan zien we dat met name de laagste sociale klassen, *cargadores* (lastdragers) en *campesinos* (kleine boeren), die ik heb onderzocht gerundia gebruiken, veel meer dan de twee hoogste sociale klassen, *comerciantes* (middenstanders) en *gente* (mensen van stand). Evenzeer blijkt dat tweetaligen die vooral Quechua spreken meer gerundia gebruiken dan sterker sociaal mobiele Spaans-dominante tweetaligen, die gerundia zelfs blijken te vermijden. Er moet bij gezegd worden dat er een sterk verband is tussen Quechua spreken en tot een lagere klasse behoren. Eentalig Spaans-spreken zitten daar midden tussen in:

input	.245		
gaat vooraf	.346	volgt	.654
onderwerpen gelijk	.718	onderwerpen verschillend	.282
cargadores (lastdragers)	.752	campesinos (boeren)	.648
...			
comerciantes (middenstanders)	.336	gente (mensen van stand)	.323
	Quechua-dominant tweetalig		.686
	Spaans-dominant tweetalig		.309
	monolinguaal Spaans		.506

Tabel 4: Factoren die het gebruik van gerundia beïnvloeden

beling voor. De eerste zin en derde zin worden herhaald, maar telkens met een lichte wijziging: het Quechua woord *wasi* 'huis' uit regel 1 komt terug als het Spaanse woord *casa*, met dezelfde betekenis. Het Quechua werkwoord *kuti-* 'terugkeren' in regel 3 komt terug als Spaans *vuilta-* in regel 4.

Dit soort herhalingen is kenmerkend voor de wayno, en er worden zo Spaanse woorden ingebracht die nooit als leenwoord zouden voorkomen:

(14) <i>yacha-ra-nki-taq</i>	als je eens wist
<i>sabi-ra-nki-taq</i>	als je eens wist

In (14) vervangt het Spaanse *sabi-* 'weten' in de tweede regel het Quechua woord *yacha-* uit de eerste regel. In (15) wordt het Spaanse *solo* 'alleen' (hier uitgesproken als *sulu*) op precies dezelfde manier gebruikt als het Quechua woord *sapa*.

(15) <i>sapa-y-ta riku-wa-spa</i>	als je me alleen ziet
<i>sulu-y-ta riku-wa-spa</i>	als je me alleen ziet

Een van de technieken die we veel aantreffen in de wayno is dus de herhaling van een woord in de andere taal, Spaans. Daarnaast zien we ook het naast elkaar plaatsen van fragmenten uit de twee talen met de bedoeling van contrast. In (13) begint elke regel met Quechua en eindigt in het Spaans (weliswaar met Quechua uitspraak), met de fragmenten *sulu salí* 'ik vertrok alleen' en *mi dispidi* 'ik nam afscheid'. In de liedjes wordt een vrijheid geschapen die we in de gewone spreektaal nauwelijks aantreffen, namelijk de vrijheid om Quechua en Spaans gelijkwaardig naast elkaar te zetten.

(16) <i>usqhay, usqhay quykullaway</i>	snel snel geef me
<i>el veneno más activo</i>	het snelst werkende vergif

In (16) ontstaat het poëtisch effect uit het pure contrast tussen de twee talen, terwijl in (17) er een tweetalig woordspelletje wordt gespeeld. Het Spaanse woord *pita* 'hennep' klinkt hetzelfde als het Quechua *pi-ta* 'niemand (accusatief)':

(17) <i>sipiway sipiway</i>	wurg me, wurg me
<i>con hilo de pita</i>	met een touw van hennep
<i>ni qan-ta ni pi-ta</i>	jou niet, niemand niet
<i>hayk'aq munanaypaq</i>	zal ik ooit nog beminnen

Binnen de wayno, zoals u ziet vaak diep-treurige liedjes uit de volkscultuur van stadjes en migrantenwijken, wordt het feest van de vrijheid gevierd, een imaginaire ruimte waarin Quechua en Spaans naast elkaar kunnen staan.

De vos boven, de vos onder. Boven en onder, binnen en buiten, naast elkaar. De

interactie van Spaans en Quechua in de verschillende gebieden van de Andes heeft vele vormen aangenomen, waarvan ik hier een drietal kort heb proberen te schetsen. Het Quechua van Bolivia heeft een aantal vormkenmerken van het Spaans overgenomen; in het Spaanse taalgebruik van Ecuador zien we abstracte patronen uit het Quechua verschijnen; in de volksliedjes uit Peru, tenslotte, worden Quechua en Spaans naast elkaar geplaatst. De verscheidenheid aan vormen van contact noopt tot vergelijkend onderzoek, onderzoek met twee doelstellingen.

Allereerst wil ik proberen de verschillen tussen de verschillende contactsituaties te interpreteren, of beter nog te verklaren, aan de hand van de geschiedenis van de relaties tussen het Quechua en het Spaans in de verschillende landen. Deze geschiedenis gaat soms lang terug en kan niet worden geschreven zonder er ook andere indianentalen bij te betrekken. Zoals Barend Jan Terwiel kort geleden nog in zijn oratie heeft benadrukt moeten we ons ervoor hoeden het verleden van niet-Europese landen als een bevroren toestand te beschouwen¹³.

Ten tweede ben ik op zoek naar een meer verklarend algemeen model voor verschijnselen van taalcontact, een model dat ook een breder bereik kan hebben dan de Andes. Zo onderzoeken we nu in samenwerking met anderen in de Utrechtse wijken Lombok en Transvaal de relaties tussen verschillende bevolkingsgroepen, zowel in taalkundig als in cultureel perspectief, en proberen te komen tot algemene modellen voor pluralisme.

Modellen voor pluralisme

De vos boven, de vos onder. José Maria Arguedas' gebruik van het beeld van de twee vossen suggereert naast dualisme geweldadigheid. Een vos eronder houden lukt niet zonder dwang. Alfredo Torero, Peruaans taalkundige, beschrijft hoe de overgang van Quechua naar Spaans bij indiaanse gezinnen plaats vindt vanuit een gevoel van uitzichtloosheid: met de eigen taal en cultuur is niets meer te beginnen¹⁴. Daarom besluiten ouders hun eigen taal voor de kinderen verborgen te houden, en zo goed en zo kwaad als het gaat een vreemde taal, het Spaans, te gebruiken. Alfredo Torero heeft Arguedas op de middag van zijn zelfmoord nog gesproken. Hij is frequent bezoeker van onze universiteit hier in Leiden geweest en slijt nu zijn dagen als asielzoeker, of met een mooier woord, als balling, is ons land.

Mijn werk is gericht op het contact en de interactie tussen talen, vanuit het besef dat elke taal een fort is, maar een fort met gangen naar andere talen in de buurt. In mijn onderzoek probeer ik modellen te ontwikkelen voor die interactie, modellen die recht doen aan de pluriformiteit van ons huidig naast elkaar bestaan. Veel, te veel, van het huidige denken over talen, volkeren en staten is gebaseerd op een romantische visie, ontwikkeld in de negentiende eeuw. Deze visie gaat uit van de drie-eenheid, de soms heilig verklaarde drie-eenheid, Taal/Volk/Staat. Het is opvallend in hoeveel landen de militaire doctrine van de nationale veiligheid en territoria-

le integriteit ingezet wordt om nationalistische gevoelens bij de bevolking aan te wakkeren; hierbij wordt de eigen ontplooiing van kleinere volkeren als een bedreiging gezien voor die nationale veiligheid. Het is misschien minder bekend dat de negentiende-eeuwse taalkundes, de nationale filologieën, een belangrijke rol gespeeld hebben bij het ontstaan van de geïdealiseerde drie-eenheid Taal/Volk/Staat.

Bij veel mensen is het besef geboren dat alle volkeren het recht hebben op een eigen culturele ontwikkeling en het gebruik van hun eigen taal; we hebben, om met Jarich Oosten te spreken, verschillen leren waarderen¹⁵. Tegelijkertijd kan en moet eigenheid niet altijd leiden tot nieuwe staatsvorming. Nieuwe staatsvorming wordt te vaak ook door minderheden als de enige optie gezien, alweer vanuit hetzelfde drieëenheidsmodel Taal/Volk/Staat. Max van der Stoel schetst in zijn Leidse oratie Minderheden en Conflictvoorkoming de delicate balans die er is tussen de noodzaak tot integratie enerzijds en het recht op zelfbeschikking en behoud van eigen identiteit anderzijds¹⁶.

Paradoxaal genoeg neemt het aantal grote bedrijven snel af, en het aantal staten nog steeds toe. De reden voor die staatkundige verbroekeling in een tijd van globalisering, gepaard gaande met burgeroorlogen en terreur, is dat er te weinig geaccepteerde, breed gedragen, modellen zijn voor pluralisme. Ons denken is veel sterker mono-systemisch dan de complexe maatschappelijke en culturele werkelijkheid rechtvaardigt. We weten met verschillen eenvoudigweg niet goed raad. Ik beschouw het dan ook als een belangrijke intellectuele uitdaging van deze tijd om levensvatbare modellen van pluralisme te ontwikkelen, en ik hoop te hebben aangetoond dat ook de taalkunde daaraan een bijdrage kan leveren.

Dames en heren,

Aan het eind van mijn betoeg gekomen wil ik me richten tot enkelen in het bijzonder.

Beste studenten. Docenten zijn net vampiers, ze weten goed dat hun vak niet kan leven zonder vers bloed. Niets is boeiender voor ons dan geleidelijk aan de kennis en inzichten bij jullie studenten te zien groeien. De spanning in de wetenschap zit erin dat niets bij het oude blijft. Soms traag, soms snel, veranderen inzichten en ideeën, en gelukkig maar. De veranderingen komen via de studenten: jullie vormen de garantie dat onze kennis van waarde blijft, en zich vernieuwt doordat jullie er een eigen interpretatie aan geven.

Waarde medewerkers van de opleiding Talen en Culturen van Latijns Amerika. Het is hard werken geblazen bij onze opleiding. Er zijn grote groepen studenten met zeer diverse vooropleidingen, en een soms niet meteen te duiden interesse voor ons vakgebied, dat op zich ook weer diffuus is. Ik waardeer jullie inzet voor het vak waar je voor staat.

Waarde collega's en medewerkers van de opleidingen algemene en vergelijkende taalwetenschap. Binnenkort starten we met een nieuw avontuur, een gezamenlijke propeuse waarin we proberen de specifieke waarden van de Leidse taalwetenschap op

een aantrekkelijke en uitdagende manier te presenteren. Ik hoop dat onze wederwaardigheden bij dit avontuur tot nieuwe banden en inzichten zullen leiden.

Waarde Adelaar, beste Willem, jij bent al sinds 1972 *yachachiqniy* geweest, mijn leermeester in de Andeslinguïstiek, maar vooral ook mijn voorbeeld en intellectuele ijkpunt. Ik verwacht nog lang en intensief met je van gedachten te kunnen wisselen over onze bijzondere gedeelde passie.

Waarde Kooij, beste Jan, al bij mijn vorige periode als LUF-hoogleraar in Leiden was jij als curator mijn gids in een voor mij nieuwe wereld, volledig ingevoerd in alle hoeken en gaten van de Leidse letterenfaculteit, maar voldoende Amsterdams om te begrijpen wat daar voor mij onbegrijpelijk aan zou kunnen zijn. Je bent op subtiële wijze de peetvader van een bloeiende groep taalkundigen, en ik ben blij met die groep in debat te mogen treden.

Waarde Rodriguez en Baud, beste Luz en Michiel. Toen ik naar de opleiding TCLA kwam was dat voor mij een sprong in het diepe. Vanuit het warme nest van ATW in Amsterdam naar een grote en complexe multidisciplinaire opleiding, een opleiding waarin inderdaad letterkunde, cultuurkunde en taalkunde naast elkaar kunnen bloeien, maar ook in hun samenhang de studenten zullen moeten boeien. Jullie hebben me hartelijk verwelkomd, en ik hoop dat we met Michiel ook na zijn vertrek naar Amsterdam een vruchtbare werkrelatie zullen kunnen onderhouden. Ik vertrouw erop dat de uitdagingen van TCLA ons scherp zullen houden en dat binnenkort de studie van de talen en culturen, van alle talen en culturen, van Latijns Amerika het boegbeeld van de faculteit zal zijn.

Waarde Westerweel, beste Bart. Ik weet nog heel goed dat jij net naar Leiden was gegaan vanuit Utrecht. Ik liep toen als eigenwijs LUF-hooglerartje rond en ik zou je wel eens als buurman over de schutting de ins and outs van het Leidse uitlegen. Later draaiden onze rollen om: jij hebt toen als decaan mij voldoende vertrouwen gegeven om de sprong over de Haarlemmermeer te wagen. Belangrijker nog: je hebt me geleerd dat een decaan iemand is met wie je over de schutting de dingen kan bespreken.

Ik heb gezegd.

Noten:

- 1 José Maria Arguedas, *El zorro de arriba y el zorro de abajo*. Buenos Aires: Editorial Losada, 1971.
- 2 Michiel Baud, *In de schaduw van de bosrand. Over de dekolonisatie van de Latijnsamerikaanse geschiedenis*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de geschiedenis van Latijns-Amerika, aan de Universiteit Leiden op vrijdag 23 mei 1997.
- 3 José Maria Arguedas, *Temblar / Katatay y otros poemas. Huc jayllukunapas*. Lima: Instituto Nacional de Cultura, 1972.
- 4 Luz Rodriguez, *El sueño de la razón/ De droom van de reden. Is de Latijnsamerikaanse literatuur belangrijk?* Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de letterkunde van Latijns-Amerika aan de Universiteit Leiden op vrijdag 13 februari 1998.
- 5 Wilhelm von Humboldt, *Über die Verscheidenheit des menschlichen Sprachbaues*, Darmstadt, 1949.
- 6 Willem Adelaar, *Spoorzoeken op de talenkaart van Indiaans Amerika*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de Indiaanse talen en culturen aan de Rijkuniversiteit Leiden op vrijdag 27 januari 1995.
- 7 Xavier Albó, *Los mil rostros del quechua*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 1975.
- 8 Jorge L. Urioste, *Transcripciones quechuas I-VII*. La Paz: Instituto de Cultura Indígena, 1964.
- 9 Humberto Toscano Mateus, *El español en el Ecuador*. Madrid: Consejo de investigaciones superiores, 1953.
- 10 Pieter Muysken, 'Defining a syntactic variable: the gerund in Ecuadorian Spanish'. Ongepubliceerd, Universiteit van Amsterdam, 1981.
- 11 Bruce Mannheim, 'Popular song and popular grammar, poetry and metalanguage'. *Word* 37, 45-75, 1986. Zie ook Bruce Mannheim, 'Couplets and oblique contexts: The social organization of a folksong'. *Text* 7, 265-288, 1987.
- 12 Pieter Muysken, 'Contacto lingüístico y coherencia gramatical: Castellano y quechua en los waynos del Perú.' In *Sociolingüística: Lenguas en contacto. Foro hispánico* 13. Amsterdam: Rodopi, 87-100, 1999.

- 13 Barend Jan Terwiel, *Van denkmodellen en vooroordelen: Thaise geschiedschrijving over de periode van de eerste helft van de negentiende eeuw*. Rede voorgedragen ter gelegenheid van de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar aan de Faculteit der Letteren vanwege de Stichting ter bevordering van de Aziëstudies in Nederland op het gebied van de Culturen van het vasteland van Zuidoost-Azië op dinsdag 15 februari 2000, 16.15 uur aan de Universiteit Leiden.
- 14 Alfredo Torero, *El quechua en la historia social andina*. Lima: Universidad Ricardo Palma, 1974.
- 15 Jarich Oosten, *De waarde van het verschil*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de antropologie, in het bijzonder de orale tradities, aan de Universiteit Leiden op vrijdag 7 mei 1999 / *Verschillen in waarden*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de religieuze en cognitieve antropologie vanwege de Vereniging Utrechts Universiteitsfonds aan de Rijksuniversiteit Utrecht op woensdag 16 juni 1999. Leiden: CNWS.
- 16 Max van der Stoel, *Minderheden en Conflictvoorkoming*. Rede bij aanvaarding van de Cleveringa-leerstoel aan de Universiteit Leiden gehouden op 26 november 1999.